

על הפרשה

❖ תורה מחשבה ומוסר ❖ פרשת כי תשא - פרה ❖ טז' אדר תש"פ ❖

"ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתים לדעת כי אני ה' מקדשכם" (לא, יג).

אמרו חז"ל (שבת י, ב) הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר "לדעת כי אני ה' מקדשכם", אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, מתנה טובה יש לי בבית גנני ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם.

יסוד עמוק למד מכאן המשגיח ר' יוחם מומיר זצ"ל, שגילו לנו חז"ל שיש הבדל בין צדקה למתנה, ואף שבצדקה צריך ליתן בסתר, אבל כשנותן מתנה צריך שידוע למקבל, כיון שמטרת הנתינה היא להראות למקבל שהוא אוהבו וחפץ להיטיב עמו, ולכן צריך להודיעו כדי שיתבונן מזה כמה הוא אוהבו, ולכן יש חיוב על האדם המקבל מתנה להכיר טובה על הנתינה, שהרי לא לחנם נתן לו.

ונמצינו למדים שענין הכרת הטוב אין זה רק מעלה ויתרון, אלא הוא ממש מדיני גזל, והוא על פי דין ממש, כי אם המקבל לא מכיר בטובת הנותן, לא היה רוצה ליתן לו, וכל מטרת הנתינה היא כדי להראות אוהבתו לשני.

ועל דרך זה הוא רצון ה' להיטיב עם בראיו, שכל הנתינה היא רק כדי שנכיר ונשבחו, ולכן אנו מחויבים תמיד להתבונן במעשיו, ולפארו ולרוממו ולהכיר טובתו תמיד, ואין זה מידת חסידות בעלמא, אלא הוא חיוב גמור מצד הדין. וזה מה שתקנו בסדר התפילה לומר "שכן חובת כל היצורים לפניך וכו' להודות ולהלל" שהוא חיוב ממש מדיני נתינת מתנה.

"ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא" (לב, ט).

ביאר המשגיח הגר"ל חסמון זצ"ל, שאין הקשיות עורף סיבה לחטא עצמו, אלא הוא סיבה להמנעות התשובה, שכיון שהם קשי עורף לכן לא יחזרו בתשובה. וכמו שאמר ירמיה (ב, לה) "הנני נשפט אותך על אומך לא חטאתי", ששופטים את האדם על מה שאינו שב בתשובה מפני שאומר שלא חטא.

ואם היה מכיר שעשה עוול, הרי הוא שופט את עצמו ותובע את נפשו ומתחרט, אבל אם אינו מכיר את חטאו, הריהו מתרחק מן התשובה ואפסה ממנו התקוה לחזור לדרך הישרה. וזה היה עיקר החרון אף על ישראל, שאחרי שסרו מאחרי ה', היו צריכים לחזור בתשובה, אבל בגלל הקשיות עורף לא ידעו שצריכים לשוב בתשובה.

ויסוד זה מנה הסמ"ק למצוה (מצוה ט) וכתב, "למול ערלת לב שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם. פי' לאהוב את התוכחות ולאהוב מי שיוכיחני. וגם שלמה המלך ע"ה כתב בספרו (משלי, ט) לחכם הוכח ואזהבך. ובמצוה זו יש לאו שנאמר וערפכם לא תקשו עוד". וזה ודאי שמי שמכיר בחטאו יכול הוא לאהוב את מי שמוכיחו, וכמו שאם חבירו מראה שיש לו לבלוך על בגדו או על פניו, הרי הוא מודה לו על כך ומכיר לו טובה, כמו כן הוא אוהב את מי שמוכיח אותו בעניני רוחניות, אבל מי שיש בו קשיות עורף ואינו מכיר בחטאו, הרי הוא שונא את מי שמוכיחו, כיון שקשה לו להודות על פשעיו.

ומדברי הסמ"ק למדנו שהיא מצות עשה ממש, וכמו שמי שאינו אוכל מצה בפסח ואינו נוטל לולב

פרשת השבוע

פרשת פרה

אמרו חז"ל (מדרש רבה) משל לכן שפחה שטינף פלמין של מלך, אמר המלך תבוא אמו ותקנה את הצואה, כך אמר הקדוש ברוך הוא תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל. וברש"י הוסיף לבאר משמו של ר' משה הדרשן אך כל פרט ופרט במעשה הפרה בא לכפר על מעשה העגל.

ולכאורה יש להבין, הרי מצות פרה היא חוק בלי טעם, וכמו שאמר עליה שלמה המלך "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני", ומדוע מצאו חז"ל לפרש שהיא באה לכפר על חטא העגל, וכל מעשיה מכוונים כנגד מעשה העגל.

ביאר זאת הבית הלוי באופן נפלא, שהנה שלמה המלך אמר לאחר שלא הבין את פרשת פרה "רחוק מה שהיה ועמק עמק מי ימצאנו", והיינו, שמפרשת פרה הבין שגם מה שידע והבין עד עכשיו בשאר מצוות התורה, באמת הכל רחוק ממנו והתורה עמוקה מאוד.

וכן בפרשת פרה כתוב "וזאת חוקת התורה", שעל ידי מצות פרה שהיא חוק, יש להבין שכל התורה היא חוק ואי אפשר להבין את עומקה.

ונמצא שפרשת פרה אדומה הוא סייג וגדר גדול לאדם המתבונן בשכלו לחקור בטעמי המצוות, לבל ישל בהם לדון אחר שכלו ולומר אנכי הרואה לידע טעמים, ועל ידי זה יוכל להכשל להוסיף או לגרוע, רק צריך לעשות הכל בכל הפרטים כפי מה שקבלנו מרבותינו על פי כללי התורה וההלכה הקבוע בלי נטות מאומה מדברי השו"ע, כיון שהוא יודע בעצמו שאינו יודע עומק הדברים, ונמצא שמצות פרה הוא כנגד ממש למעשה העגל, והוא סייג וגדר שלא להכשל עוד ברעיונות כאלה לבדות מלבו עבודות ומעשים חדשים.

וזהו כוונת המדרש שאמרו על פרה תבוא אמו ותקנה צואת בנה, ואין כוונתם לומר שהוא עיקר הטעם של המצוה, שהרי נצטוו במצוה זו עוד קודם חטא העגל, אלא כוונתם שכיון שמצות פרה היא חוק ואין ידוע טעמה, זה הוא המקנה צואת בנה, שמחמת שהיא חוק ממילא היא שמירה וסייג לבל ישל עוד להבא בדברים כאלה הדומים לחטא העגל, וממילא נתכפר בה גם חטא העגל.

ומה שבחרה התורה במצות פרה להסתייר טעמה מעיני האדם ולא בחרה במצוה אחרת שתהיה נסתרת וממנה היינו למדין על שארי המצוות והיתה המצוה ההיא כפרה על העגל, הוא משום שפרטי המצוה של פרה דומים ממש להפרטים שנעשו בעגל.

בסוכות מבטל מצות עשה, כך מי שלא מכניע את ערפו, ונשאר בערלות לבו, מבטל מצות עשה, וצריך להכיר את חטאיו ועיוות דרכיו.

"ויהי כאשר קרב אל המחנה וגו' וישלך מידידי את הלחת וישבר אתם תחת ההר" (לב, יט).

אמרו בעלי המוסר, אף שבשני לוחות הברית, לוח אחד הוא מצוות שבין אדם למקום, ולוח השני הוא מצוות שבין אדם לחבירו, ובני ישראל בחטא העגל עבדו עבודה זרה ועברו רק על מצוות שבין אדם למקום, בכל זאת משה רבינו שבר גם את הלוח השני שמוזהרים בו על מצוות שבין אדם לחבירו, כי אין קיום למצוות שבין אדם לחבירו, בלי שיקיים מצוות שבין אדם למקום, כי אין הם מדרכי הנימוס בלבד, אלא הכל צריך לבוא מתוך יראת שמים, ורק כך יש קיום למצוות שבין אדם לחבירו.

"ועתה אם נמצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא חן בעיניך" (לג, יג).

כתב המושב זקנים (שמות כא, יג), מעשה אירע למשה רבינו ע"ה בשעה שאמר להקב"ה הודיעני נא את דרכיך, אמר לו הקב"ה עלה אלי ההרה, כשהיה עולה ראה בן אדם שבא לשנות במעיין ונפל ממנו ארנקי דדינר והלך לו, בא אדם אחר ומצא הארנקי והלך לו. הראשון חזר לבקש הארנקי שלו ומצא אדם אחד על המעיין, אמר לו אתה לקחת הארנקי, אמר לו לא לקחתי כלום, עמד עליו והרגו.

ראה מרע"ה כך, תמה אמר לפני הקב"ה, רבנו של עולם הודעני נא את דרכיך כי כך וכך ראיתי ותמהתי, אמר לו הקב"ה כל מה שראית אמת, בעל הארנקי גנבה מאותו שמצאה, ובא בעל האבידה ומצא אבידתו, ואותו שנהרג הרג לאביו של ההורג, ואנכי אינתי לידו, לכך אמר משה "והאלקים אנה לידו".

וכן מבואר בברכות (ז, א) שמושה שאל על ענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו, והקב"ה השיב לו ונתנתי את אשר אחון ואע"פ שאינו הגון, ולא ענה לו תשובה על שאלתו.

הוסיף על כך המשגיח הגר"א דסלר זצ"ל, שבסוף הפרשה כתוב "וראית את אחורי ופני לא יראו", והיינו, שרק לאחר המעשה תתכן ראייה והשגה בתוכן כוונת הנהגת הש"ת, ורק אז אפשר להשיג למפרע כיצד הכל היה לטובה ומה היתה הטובה בזה, אבל להשיג לפני המעשה את כוונת ותוכן ההנהגה זה אי אפשר.

"ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה" (לד, כח).

אמרו חז"ל (מכילתא, בשלח) בשלשה דברים נתן נפשו משה עליהם ונקראו על שמו. נתן נפשו על התורה ונקראת על שמו שנאמר וזכרו תורת משה עבדי.

ולכאורה מה שנתן נפשו על התורה הוא מה שלא אכל ולא שתה ארבעים יום.

אמר על כך הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל, שאין לחשוב שבמסירות נפש על תורה צריך להצטער, ואף משה רבינו שאמרו חז"ל שנתן נפשו על התורה, לא היה לו צער במה שלא אכל ולא שתה, וכמו שאמרו חז"ל (שמות רבה, מז) "טוב לי כי עניתי למען אלמד חקך", לטובתו של משה נתענה ק"כ יום שקבל את התורה, ומאין היה משה אוכל מזון השכינה שנאמר ואתה מחיה את כולם. דבר אחר מאין היה אוכל מן התורה שנאמר בן אדם את אשר אתה תמצא אוכל ואוכלה, למה שהתורה מתוקה שנאמר ומתוקים מדבש ונופת צופים. משל למלך שהיה אוהב לתיסומן (שומר האוצרות) אמר לו מדוד לך דינרי זהב, משמחתו לא בקש לא לאכול ולא לשנות, ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד אלו, כך משה מודד התורה שכח ולא אכל ולא שתה, ביקש לישן אמר אם אישן אני מפסיד שלא אמר לי אלא מ' יום בלבד.

ומבואר כאן שאין באמת צער לאדם שמוסר נפשו על התורה, אלא אדרבה אינו מרגיש כלל שחסר לו אכילה ושתיה, אלא מרגיש שמוסר ומקבץ דינרים. ולכן אמרו "אם בחוקתי תלכו" שתיהו עמלים בתורה, ואין זה צער שהרי זה כתוב בברכות, אלא אדרבה על ידי העמלות הוא נהנה ושמח בתורה, עד שאוכל ושותה מלחמה של תורה.

"דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על" (במדבר יט, ב).

ויש לחקור האם החיוב ליקח פרה "אדומה" הוא דין מפרטי המצוה, וכמו שיש דין שלא יעלה עליה עול וכדו' כמו כן יש דין שתהיה אדומה, או שאין זה רק דין בפרט המצוה אלא כל החפצא של המצוה זה "פרה אדומה", ואם אינה אדומה הרי זה כלוקח בהמה אחרת [ובנוסף אחר, האם הצבע אדום הוא דין בצבע הפרה או שהוא סימן על סוג וזהות הפרה].

ונראה שנחלקו בזה האחרונים. שהנה אם יש בה שתי שערות שחורות היא פסולה (פרה פרק ב, ה). וכתב רש"י (בכורות כה, ב) שאף אם יתלוש את השערות הפרה פסולה.

אמנם אם הקרנים של הפרה היו שחורות צריך לחתוך את מקום הצבע השחור (ולא את כל הקרן שלא תהיה בעלת מום) ואין הפרה נפסלת בכך (פרה פרק ב, ב).

וצריך ביאור מדוע בשערות אין מועיל תלישה, ובקרנים מועיל תלישה, והרי שניהם נלמדים ממה שכתוב "אדומה תמימה" שצריכה להיות תמימה באדומיותה.

ובמנחת חינוך (מצוה שצו) ביאר שבשערות לא מועיל תלישה, כיון שאף אם יתלשם יהיה בפרה גומא בלי שערות ונפסלת משום כך.

אמנם החזון איש (פרה ד, ב) כתב טעם אחר, שאין השערות השחורות פוסלות מצד עצמם, אלא שהוא פסול בגוף הפרה, ואין זה הפרה שדברה עליה התורה, ולכן לא יועיל בזה תלישה. אבל בקרנים שחורות אין זה פסול מדאורייתא, שהרי הפרה היא אדומה, אלא שצריך לסלק מדרבנן כיון שהם מכהות את אדמיותה, ולכן דוקא אם הקרנים שחורות צריך להורידן, אבל אם הם לבנות אין צריך לתלשן כיון שלא מכהות את אדמיותה (עי' בתפארת ישראל שנשאר בצ"ע מדוע בשערות לבנות היא פסולה ובקרנים לבנות כשרה).

ומדברי החזון איש מפורש שפרה אדומה היא סוג של פרה, ולכן אם יש לה שערות שחורות סימן שאין היא פרה אדומה, ואין זה הפרה שדברה עליה התורה. אולם המנחת חינוך נקט שהשערות השחורות פוסלות מצד עצמם וכמו קרנים שחורות, כיון שזה רק דין מפרטי הפרה שלא יהיו בה שערות שחורות, ולכן תמה מדוע לא מועיל לתלשן.

וכן יש שכתבו לדייק מדברי הרמב"ם שקרא להלכות אלו "הלכות פרה אדומה" ולא "הלכות פרה", ועל כרחק שסבר שאין הצבע אדום דין ופרט מפרטי המצוה, אלא סוג של פרה שהיא אדומה.

ובתוס' רי"ד (יומא, שם) כתב, שרק לדבר מצוה מותר למנות את ישראל על ידי דבר אחר, אבל שלא לצורך מצוה אסור למנות אף על ידי דבר אחר, ולכן דוד נענש על מה שמנה את ישראל שלא לדבר מצוה, ולכן אף אם היה מונה אותם על ידי דבר אחר היה אסור. וכן כתב הרד"ק (שמואל א פרק טו). וכן כתב הרמב"ן (במדבר א, א).

והרמב"ן (כי תשא) כתב, שדוד טעה וחשב שאין איסור זה לדורות אלא היא רק הוראה למשה במדבר, ולכן מנה אותם בלי שקלים והיה הנגף בהם, ואחר כך התורה ואמר "חטאתי מאד אשר עשיתי".

ורבי אליהו מזרחי כתב לבאר, שדוקא כשמונים את כל ישראל יש חשש עין הרע ויש למנות על ידי שקלים, אבל כשמונים מקצתם אין בזה איסור [ובנחל איתן (ו, י) ביאר, שאף משה לא מנה את כל ישראל, אלא כוונת הרא"ם לומר שהאיסור הוא רק אם מונה מנין כללי וכגון שמונה ציבור מסויים, וכמו משה שמנה דבר מסויים ומנה מגיל עשרים ומעלה]. ולכן כשמנה דוד חלק מישראל לפני צאתם למלחמה לא היה בהם נגף, ורק כשמנה את כולם בלי שקלים היה בהם נגף.

אמנם הרמב"ן (במדבר, שם) כתב ההיפך מדברי הרא"ם, וביאר שטעותו של דוד היתה שהתורה התירה למנות על ידי שקלים רק חלק מישראל, וכמו שמונו בזמן משה רק מגיל עשרים, אבל דוד רצה למנות את כולם ולכן יצא הנגף.

ו. עוד דנו הפוסקים האם מותר למנות על ידי כתיבה. והנה אם כתיבה כדיבור (עי' שו"ת רע"א, כט) ודאי שיש בזה איסור, אבל אם כתיבה לאו כדיבור יש מקום להסתפק.

והחתם סופר (מובא בשו"ת כתב סופר יו"ד, קו) נקט שהוא איסור, והביא ראיה לדבריו ממה ששואל היה צריך למנותם על ידי טלאים וחרסים ולא מנאם על ידי הכתב, אלא על כרחק שגם בזה יש איסור.

ז. ובשבת (קמח, ב) אמרו שמונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו, אבל לא מן הכתב (גזירה שמה ימחוק). ולכאורה מבואר שמותר למנות על ידי הכתב, וביום חול יכול למנות את מנין האורחים.

אמנם החתם סופר (קובץ תשובות, ח) כתב לדחות, שאין כוונתו כלל למנות את האורחים, אלא רק לידע איך לחלק את המנות, ואיזה מנה תבוא ליד מי.

ומרן הסטייפלער זצ"ל (קריינא דאגרתא ג, תתט) כתב לדחות, שאין כוונתו לידע מנין האורחים, אלא רק לדעת כמה מנות הוא צריך להכין, ומנין כזה מותר.

ח. וכבר דנו הפוסקים על "מפקד אוכלוסין" אשר נעשה בארץ ישראל (בשנים תשכ"א ותשל"ב), ומרן הסטייפלער זצ"ל כתב לאסור להשתתף במפקד זה מפני דברי התוס' רי"ד שאסור למנות כלל שלא לצורך מצוה, ואף על ידי הכתב אסור כדברי החתם סופר.

והוסיף, שאף שהם מונים גם גויים שגרים בארץ ישראל, אין זה סיבה להתיר, כי אף כשמונה מנין לא מדויק אסור למנות. והוכיח כן, שודאי במנין שעשה משה מתחילת המנין עד סופו מתו כמה אנשים ובכל זאת היה איסור למנות בלי שקלים.

ויש שכתבו להתיר (יביע אומר י, חו"מ ב) על פי דברי הכלי יקר (כי תשא) שכתב, שאין העין שולט אלא במספר שהוא דרך חידוש, ולכן בצאתם ממצרים היו מוחזקים במתי מספר ופתאום עלה מספרם לשש מאות אלף, ובה יש לחוש לעין הרע, אבל אחר כך כאשר באו לארץ נושבת ויהודה וישראל כחול הים לא היה חידוש בעם רב שנמנה בעת הצורך. ולכן כשיודעים בערך את כמות האנשים, ורק רוצים לדייק במספר אין בכך איסור. [אמנם דברי הכלי יקר צ"ע מדוע נענש דוד על שמנה את ישראל]. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (י, ג) שהאריך בענין זה.

א. "כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקד אתם ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם" (ל, יב). וכתב רש"י, כשתחפזין לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם, שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד.

ב. ובבית המקדש היו עושים פייס מי יזכה להקריב ראשון. ואמרו ביומא (כב, א) שהיה גורל זה על ידי מנין האצבעות. והיינו, שהממונה היה לוקח את המצנפת מאחד הכהנים ואומר מספר גבוה מזה הכהנים הנמצאים שם ובמי שהמנין היה נגמר הוא היה מגריל, ובמנין זה לא היו מונים את ראשיהם אלא את אצבעותיהם.

וביאר שזהו משום שאסור למנות את ישראל אף לדבר מצוה, ולמדו דין זה משאול שמנה את ישראל (שמואל א, פרק יא ופרק טו) בבזק (חרס) ובטלאים [בתרגום יונתן פירש שהוא קרבן פסח, וברד"ק פירש שלקחו טלאים מהמקנה של שאול]. ואף על פי שאין זה מנין ממש, שהרי אין צריך לידע מנין הכהנים, כתב השפת אמת (שם) שכיון שמוזכר סכום הוא נראה כמו מנין.

וכן כתב הרמב"ם (תמידין ומוספין ד, ד) ולמה מונה המנין שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו ולא היה מונה על האנשים עצמן לפי שאסור למנות ישראל אלא על ידי דבר אחר שנאמר ויפקדם בטלאים. וכן פסק המגן אברהם (או"ח קנו, ב). ובקיצור שולחן ערוך (טו, ג) כתב שנוהגין למנותם באמירת הפסוק הושיעה את עמך וגו' שיש בו עשרה תיבות.

ג. וכבר הקשו האחרונים מדוע לא למדו איסור זה ממנין בני ישראל על ידי השקלים והוצרכו ללמוד איסור זה משאול שמנה על ידי דבר אחר.

והמהרש"א כתב לתרץ, שהיה מקום לומר שאין לקיחת החצאי שקלים היו בעבור שלא יהיה בהם נגף מפני המנין, אלא שהוא בא לכפרה על חטא העגל, ולכן למדו זאת משאול שודאי מנה אותם על ידי דבר אחר (חרס וטלאים) כדי שלא יהיה במנין זה איסור, ולא היה זה לכפרה כלל.

והשפת אמת כתב לתרץ, ששאול לא מנה את כל ישראל אלא רק את מי שיצא למלחמה, וזה מה שחידשו בגמ' שאף למנות חלק מישראל הוא איסור.

ד. ומדברי רש"י (הנ"ל) מבואר שנתנית השקלים היו תחבולה שיהיה מותר למנותם ולא יהיה בהם עין הרע, ומנו את הכסף ולא את האנשים. וכן פירש במנין שהיה במדבר (במדבר א, ב) שהיה מנין זה על ידי שקלים.

אבל האברבנאל (כאן, ובשמואל ב) הרבה בקושיות על פירוש זה, ולכן כתב שמונו את האנשים עצמם, אלא שנתנית הכסף היא לכפרה על מה שמונו אותם וכדי שלא יהיה בהם נגף [וכן משמע מדברי האבן עזרא].

והוסיף, שבמקום שהיה ציווי מאת ה' למנות לא היו צריכים ליתן כסף כפרה, כיון שאין שולט עין הרע במקום שיש ציווי מה', ולכן במדבר שהיה על פי ה' לא היו צריכים ליתן כסף כפרה על המנין (ושלא כדעת רש"י שם), ורק במקום שהמנין הוא רשות יש ליתן כסף כדי לכפר. וע"ע בדברי המלבי"ם שהאריך לבאר שיטה זו.

ובדרך זו גם הלך הגר"י פערלא (פירוש על הרס"ג ב, רסד), שמדאורייתא אין איסור למנות את ישראל כלל, אלא שצריך ליתן שקלים כדי שלא ישלוט בהם עין הרע, ורק מדרבנן אסור למנות שמא יבוא למנות בלי נתנית כופר, ולכן יש למנות על ידי דבר אחר, אבל אין זה איסור מן התורה, וקרא אסמכתא בעלמא.

ה. והנה דוד מנה את ישראל ואחר כך היה דבר ומתו שבעים אלף איש (שמואל ב פרק כד). ואמרו חז"ל (ברכות סב, ב) שהקב"ה הכשילו אף בדבר שתינוקות של בית רבן יודעים שאסור למנות את ישראל. ויש להבין במה טעה דוד.